

8. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE VERGİ POLİTİKASININ ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Özgür Emre KOÇ¹ - Oğuz ÇAYKÖYLÜ²

1 GİRİŞ

Yoksulluğun fikir birliğine varılabilmiş bir tanımı yapılamamakla birlikte birden fazla nedeni bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde dahi yoksulluk problemi her zaman kendisine çok fazla tartışma alanı bulmaktadır. Kamu kesimi gelir dağılımı adaletsizliğinin sebep olduğu yoksulluk problemini çözmede elinde çok fazla mali araç bulundurmaktadır. Vergi politikası araçları da bunların başında gelmektedir. Yoksulluğun önüne geçmek için uygulanan vergiler hangileridir ve ne derece etkinliğine sahiptirler? Geleneksel maliyecilerin de farklı görüş ve düşüncelere sahip olduğu bu konu çalışmanın ortaya çıkmasının ana sebebini oluşturmaktadır. Çalışmada yoksulluğun kavram tanımlaması ve türleri detaylandırılarak açıklanmaya çalışılmış, Türkiye’nin yoksulluk verileri ilgili bölümlerde tablo ve grafikler aracılığıyla analiz edilmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliği sonucunda ortaya çıkan yoksulluk probleminin önüne geçmek için hali hazırda uygulanan vergilerinin etkinliğine ilişkin öneriler açıklanarak

1 Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, oemrekoc@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2788-2049

2 Bilim Uzmanı, Hitit Üniversitesi, LEE Maliye Bölümü, oguzcaykoylu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9485-2324

DOI: 10.63127/tuaz.126.78

yoksulluk sorununun çözümüne farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmaktadır.

2 YOKSULLUK KAVRAMI, TÜRLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluk, sadece düşük gelirle sınırlı değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri ve sosyal katılım gibi imkânlarla erişim eksikliğini de içerir. Yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluk sınırının belirlenmesi ve bu sınıra göre yoksul olarak kabul edilen birey veya hanelerin sayısının tespit edilmesiyle gerçekleşir. Yoksulluk sınırı, genellikle temel ihtiyaçların bir sepetinin maliyeti temel alınarak hesaplanır. Yoksulluk oranı, toplam nüfus içinde yoksulluk sınırının altında geliri olan bireylerin veya hanelerin oranı olarak ifade edilir. Ayrıca, yoksulluğun şiddeti ve derinliği gibi olgular da yoksulluğun çok boyutlu doğasını anlamak için kullanılır. Yoksulluğa ilişkin teoriler, yoksulluğun nedenlerini ve bu sorunu çözmek için alınabilecek önlemleri açıklamaya çalışır.

2.1 Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluğun henüz fikir birliğine varılabilmiş objektif bir kavram tanımlaması bulunmamakla birlikte, yoksulluk üzerine yapılan tanımlamalar kişiden kişiye veya toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Zenginlik olgusu hem kişiler hem toplumlar için hangi oranda sübjektif bir değişikliğe sahipse yoksulluk kavramı da aynı oranda sübjektif niteliktedir. Bu yüzden zamana, mekâna veya toplumlara göre değişmeyecek bir kavram tanımlaması yapılamamaktadır. Ancak hem içinde bulunulan toplumun hem de kişisel hayat tecrübelerinin bireylerde ve toplumlarda oluşturduğu genel bir yoksulluk tanımı yapılacak olsaydı bu; insanların ve toplumların temel gıda, barınma ve giyinme gibi ihtiyaçlarını asgari oranda dahi karşılayamayacak düzeyde olması şeklinde olurdu. Sözlükteki anlamıyla ise

yoksulluk; günlük temel ihtiyaçlarının çoğunu karşılayabilecek düzeyde bir gelire sahip olamama durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik seviyelerindeki yapısal farklılıklara, bireylerin içinde bulundukları toplumun yapısına, sosyoekonomik ve sosyokültürel farklılıklara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu sebeple gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikler ve eşitsizlikler, bireylerin kişisel çabalarındaki yetersizlikler, eğitim seviyelerinin yetersiz oluşu gibi sebepler de yoksulluğun farklı sebepleri arasında yer almaktadır. Amartya Sen'in yaptığı geniş anlamdaki yoksulluk tanımına göre; açlık, kötü barınma ve kötü sağlık koşulları gibi durumlardan bireylerin kaçınmaması sonucunda oluşan yaşam kalitesinin düşmesi gibi olumsuz koşullar yoksulluğun parasal olmayan tarafıyla ilgilidir (Sen, 2000: 31).

Tablo 2.1. Yoksulluğu Belirleyen Temel Faktörler

Bölgesel Özellikler	Altyapı hizmetlerine ulaşım zorluğu Doğal kaynaklar ve arazi yapısı Çevre ve hava koşulları Bölgesel yönetim Eşitsizlik
Toplumsal Özellikler	Altyapı Arazi dağılımı Kamu hizmetlerine erişim Sosyal yapı ve sermaye
Hane halkı Özellikleri	Hane halkı büyüklüğü Bağımlılık oranı Hane halkı reisinin cinsiyeti Mallar İstihdam ve gelir yapısı Hane halkının eğitim ve sağlık durumları
Bireysel Özellikler	Yaş Eğitim İstihdam durumu Sağlık durumu

Kaynak: Özdemir, 2019: 24

Yoksulluk tek bir nedene bağlı olarak gerçekleşmemektedir ve belirleyicileri de kendi içerisinde farklı gruplara ayrılmaktadır. Literatürde çok kapsamlı ve farklı bakış açılarına dayalı yoksulluk tanımları mevcut olsa da yoksulluğun nedenleri çoğu zaman

benzerlik göstermektedir. Bu nedenleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz (Özdemir, 2019: 23-24):

- Ülkelerin enflasyonist bir ortamda belirsiz ekonomik koşullara sahip olması.
- Üretim yetersizliğinden dolayı girdi maliyetlerindeki yükseklikler.
- Nüfus yapısına ve miktarına bağlı olarak temel ihtiyaçlara ulaşmadaki aksaklıklar.
- Ekonomideki yapısal bozuklukların neden olduğu işsizlikler.
- Olumsuz konjonktürel değişikliklere bağlı olarak meydana gelen siyasal istikrarsızlıklar.
- Gelir dağılımı adaletinin bozulmasına sebep olan yanlış vergi politikaları.
- Kamu kesimi harcamalarının miktarının gelirlerinden daha fazla olması ve etkin olmayan borçlanma politikaları.

Yoksulluğun tanımında olduğu gibi ölçülmesi aşamasında da belirli ve genel kabul görmüş bir tanımlama yapılması oldukça güçtür. Bu aşamada yoksulluğun nasıl ölçüleceğine dair, kimlerin yoksul olarak kabul edileceği, asgari yaşam standardının nasıl olması gerektiği, bu standart belirlenirken içinde bulunan toplumun gelişmişlik seviyesinin ne olduğu, yoksulluğun şiddetinin ne olduğu ve bunun nasıl ölçüleceğine dair farklı sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sorunlardan hariç yoksulluğun ölçülmesinde temel olarak iki problem daha karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yoksul olarak nitelendirilen kimselerin ve toplumsal olarak kabul edilmiş bir düşük gelir seviyesinin yani yoksulluğun bir eşiğinin ya da sınırının belirlenmesidir. İkincisi ise bu sınır belirlendikten sonra toplumsal ya da ferdi yoksulluğun bu sınır altında kalanlara oranlanarak yoğunluğunun ölçülmesidir (Karaman, 1998: 53).

Yoksulluk sınırı, genellikle gıda, barınma, giyim ve eğitim gibi temel yaşam maliyetlerini kapsayan bir sepetin maliyeti üzerinden hesaplanır. Yani yoksulluk sınırı bireylerin insan onuruna yaraşır

bir şekilde yaşamaları için gerekli en az orandaki parasal bir değerdir. Bu sınırın doğru bir şekilde belirlenmesi, yoksulluğun boyutunu anlamak, yoksul nüfusu tespit etmek ve sosyal yardım programlarını hedeflemek için önemlidir (Aktan ve Vural, 2002: 15). Temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre bireylerin ve toplumların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanması, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen politika ve programların merkezine insanı koymayı gerektirir. Bu programlar, eğitim, sağlık hizmetleri, temiz suya erişim ve uygun barınma gibi alanlarda somut sonuçlar elde etmeyi hedefler. Bu yaklaşım, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde, yoksulluğun azaltılması ve insan onuruna uygun yaşam standartlarının sağlanması için güçlü bir çerçeve sunar (Cafri, 2009: 40). Yoksulluk sınırının belirlenmesi sırasında farklı bölgelerdeki yaşam maliyetleri ve fiyat seviyeleri arasındaki farklılıklar, yoksulluk sınırının bölgesel olarak ayarlanmasını gerektirir. Zaman içinde yaşam standartlarında ve tüketim alışkanlıklarında meydana gelen değişiklikler, yoksulluk sınırının düzenli olarak güncellenmesini zorunlu kılar. Bu sürecin doğru ve adil bir şekilde yönetilmesi, yoksullukla etkili bir şekilde mücadele etmek ve toplumsal refahı artırmak için gereklidir (Gökçek Karaca ve Gökçek, 2014: 7).

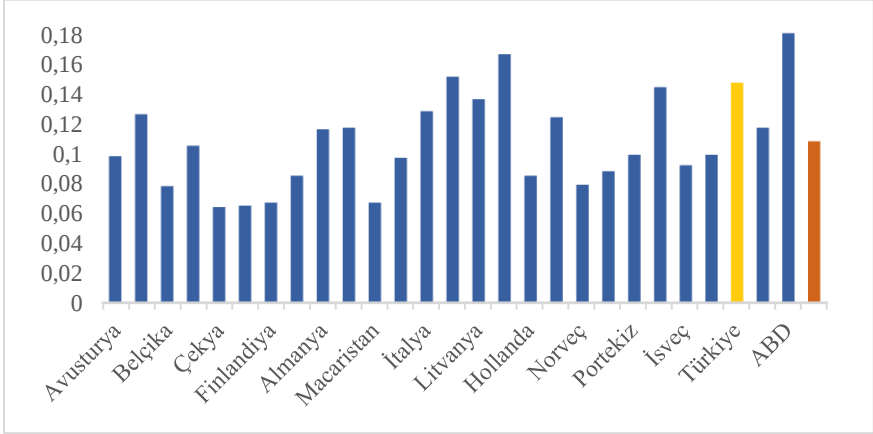
2.2 Mutlak Yoksulluk – Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bireylerin veya ailelerin, hayatlarını sürdürebilmek için zorunlu olan temel ihtiyaçları karşılayacak asgari miktarda gelire veya harcamaya sahip olup olmadıklarını belirleyen bir ölçüttür. Bu temel ihtiyaçlar, günlük hayatta vazgeçilmez olan yiyecek, konut ve temel sağlık hizmetleri gibi unsurları kapsar. Birleşmiş Milletler, insanların yaşam kalitesini yükseltecek temel gereksinimleri ve bu gereksinimlerin karşılanma standartlarını belirtmiştir: Beslenme için, bir bireyin Vücut Kitle Endeksi (VKE) 16'nın üstünde olmalıdır. Temiz suya erişimde, içme suyunun nehir veya gölet gibi dış kaynaklardan değil,

maksimum 15 dakikalık yürüme mesafesindeki güvenilir bir kaynaktan temin edilmesi gerekmektedir. Hijyen koşullarına ilişkin olarak, evlerde tuvalet bulunmalı veya evlere yakın ortak kullanım alanlarında tuvalet erişilebilir olmalıdır. Sağlık hizmetlerine erişim, hamilelik ve ciddi sağlık sorunları durumunda kolay ve hızlı olmalıdır. Konut şartları altında, bir odada en fazla dört kişinin yaşaması ve zeminin kil, toz veya çamur olmaması gerekmektedir. Eğitim erişilebilirliği, her bireyin okula gitme veya okuma yazma becerilerini öğrenme imkânına sahip olması gerektiğini belirtir. Bilgiye erişim açısından, her bireyin evinde gazete, radyo, bilgisayar, televizyon veya telefon gibi iletişim araçlarına erişimi olmalıdır. Son olarak, bireyler, toplum tarafından sunulan eğitim, sağlık, sosyal, hukuki ve finansal hizmetlere erişebilmelidir. Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen bu kriterlerden herhangi birine ulaşamayan kişiler yoksul olarak kabul edilmektedir (Kömürcü, 2014: 39).

Mutlak yoksulluk oranı, ülkelere göre değişiklik göstermekle birlikte, küresel bir sorun olarak karşımıza çıkar. Dünya çapında kabul görmüş bir standart olan uluslararası yoksulluk sınırı, bu durumdaki kişilerin sayısını belirlemek için kullanılır ve bu sınır, genelde Amerikan doları cinsinden ifade edilir (Uzun, 2013: 156). Dünya Bankası'nın belirlemelerine göre, günlük 1,9 doların altında geliri olan kişiler açlık sınırında, günlük 3,1 doların altında geliri olanlar ise yoksulluk sınırı altında yaşayan kişiler arasında yer alır (Emin, 2016: 108).

**Grafik 2.1. 2022 Yılı İtibariyle Seçili OECD Ülkelerindeki
Toplam Yoksulluk Oranları**

Kaynak: OECD Poverty Rate Indicator

Yoksulluk oranı, geliri yoksulluk sınırının altına düşen insan sayısının oranıdır ve 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. 2022 yılında en yüksek yoksulluk oranı 0,180 ile ABD’de gerçekleşirken, en düşük yoksulluk oranı yine 0,064 ile Çekya’da gerçekleşmiştir. Bu dönemde OECD yoksulluk oranı ortalaması 0,108 olarak gerçekleşmişken Türkiye’nin yoksulluk oranı 0,147 ile OECD ortalamasının üzerinde yer almıştır.

Görelî yoksullukta ise, birey toplumsal bağlamda ele alınarak tanımlanır. Bu yaklaşımda, bir bireyin temel yaşamsal gereksinimlerini karşılayıp karşılayamaması tek başına yoksulluğu tanımlamak için yeterli değildir. Görelî yoksulluk, bireyin ait olduğu toplumun refah düzeyine göre değerlendirilir ve onun, toplumun genel yaşam standartlarına erişip erişemediği önemli bir ölçüttür. Bu perspektif, gelir dağılımı adaletine işaret eder ve toplumda gelir eşitsizliğinin arttığı durumlarda yoksulların sayısının da artacağını öngörür. Bu bağlamda, görelî yoksulluk, toplumun ortalama gelirine ve yaşam seviyesine kıyasla daha düşük gelir ve refah seviyesinde yaşamayı ifade eder (Gündoğan, 2008: 43). Görelî yoksulluk ölçütleri genellikle bir ülkedeki medyan gelirin belirli bir yüzdesi (örneğin medyan gelirin %60’ı) olarak

tanımlanır. Bu yaklaşım, toplumdaki gelir dağılımı ve eşitsizliklerle daha yakından ilgilidir ve ekonomik refahın yanı sıra sosyal uyum ve adaleti de ele alır. Mutlak ve göreceli yoksulluk arasındaki fark, yoksullukla mücadele stratejilerinin tasarımı ve uygulanmasında önemli etkilere sahiptir. Mutlak yoksulluğun azaltılması genellikle temel ihtiyaçların karşılanmasına odaklanırken, göreceli yoksullukla mücadele, eşitsizlikleri azaltmayı ve toplumdaki bireyler arasında daha adil bir gelir dağılımı sağlamayı hedefler (Çalışkan, 2010: 90).

Aşağıda yer alan tabloda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlerine göre 4 farklı göreceli yoksulluk sınırı hesaplamaya dahil edilmiştir. Tabloda verilen yoksulluk açığı rakamları, yoksulluk sınırı rakamlarından yoksulların medyan gelirinin çıkartılması ve tekrar yoksulluk sınırı rakamına bölünmesi ile ortaya çıkan rakamın 100 ile çarpılması sonucunda hesaplanmıştır. Yoksulluk açığının 100’e yaklaşması yoksulluk derecesinin fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu göstermektedir. Türkiye’de 2023 yılı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı %13,9 olarak gerçekleşmiştir. Yine eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlerinin %50’si dikkate alınarak hesaplanan on yıllık yoksulluk oranı ortalaması ise %14,3 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2.2. Türkiye'nin Eşdeğer Hanehalkı Fert Medyan Gelirine Göre Hesaplanan Görelî Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
MEDYAN GELİRİN %40'INA GÖRE										
YOKSULLUK SINIRI (TL)	4.443	4.997	5.693	6.355	7.113	8.635	9.915	11.227	14.197	23.350
YOKSUL SAYISI (BİN KİŞİ)	6.572	6.552	6.482	5.865	6.322	6.710	7.278	7.061	6.354	6.207
YOKSULLUK ORANI (%)	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9	8,5	7,6	7,4
YOKSULLUK AÇIĞI	22,3	22,3	20,8	20,0	22,3	21,8	23,1	24,4	22,1	19,1
MEDYAN GELİRİN %50'SİNE GÖRE										
YOKSULLUK SINIRI (TL)	5.554	6.246	7.116	7.944	8.892	10.793	12.394	14.034	17.747	29.187
YOKSUL SAYISI (BİN KİŞİ)	11.332	11.219	11.026	10.622	11.091	11.641	12.267	11.936	12.000	11.651
YOKSULLUK ORANI (%)	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4	13,9
YOKSULLUK AÇIĞI	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1	25,9	25,0	21,1	21,5
MEDYAN GELİRİN %60'INA GÖRE										
YOKSULLUK SINIRI (TL)	6.665	7.495	8.539	9.532	10.670	12.952	14.873	16.841	21.296	35.024
YOKSUL SAYISI (BİN KİŞİ)	16.501	16.706	16.328	15.864	16.888	17.207	17.921	17.636	18.030	18.219
YOKSULLUK ORANI (%)	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9	21,3	21,6	21,7
YOKSULLUK AÇIĞI	27,2	26,8	26,5	25,8	25,4	26,3	26,9	26,9	25,6	24,0
MEDYAN GELİRİN %70'İNE GÖRE										
YOKSULLUK SINIRI (TL)	7.775	8.744	9.963	11.121	12.448	15.111	17.352	19.648	24.845	40.862
YOKSUL SAYISI (BİN KİŞİ)	22.223	22.546	22.096	22.171	22.701	23.024	23.704	23.789	24.460	24.926
YOKSULLUK ORANI (%)	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0	28,7	29,3	29,7
YOKSULLUK AÇIĞI	29,3	28,4	28,5	27,2	28,0	28,9	29,5	28,7	28,0	26,4

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2023

2.3 Objektif Yoksulluk – Sübjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk anlayışı, yoksulluğun sebeplerinin ve bu durumdan çıkış yollarının uzmanlarca belirlenmesini esas alır. Bu yaklaşım, kişilerin günlük kalori ihtiyacı, gelir ve tüketim harcamaları gibi elle tutulur ve ölçülebilir verilere dayanır. Bireyin kendi tercihleri ve görüşleri bu değerlendirme sürecinde göz önünde bulundurulmaz. Townsend ve Sen gibi düşünürler, bireylerin her zaman kendi için en iyisini isteyemeyebileceğini savunur. Bu nedenle, bireylerin ve hanelerin yaşamını sürdürebilmeleri için

gerekli olan temel ihtiyaçlar konusunda uzman kişiler tarafından tespit edilmelidir. Objektif yoksulluk, aynı zamanda nesnel yoksulluk veya refah yaklaşımı olarak da adlandırılır ve yoksulluk sınırı, toplumun yorumlarından bağımsız, bilimsel olarak tanımlanmış kriterlere dayanarak belirlenir (Aktan ve Vural, 2002: 37).

Öznel yoksulluk ise, mutlak ve göreceli yoksulluğa kıyasla, bireyin kendi değerlendirmelerinin önemsendiği farklı bir perspektiften ele alınır. Bu yaklaşımda, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı, kişinin kendi görüşleri çerçevesinde değerlendirilir. Öznel yoksulluk, toplum üyelerinin kendileri tarafından belirlenen minimum refah seviyesine dayanır. Bu seviye, geniş çaplı anketler aracılığıyla, insanların görüşlerine başvurularak ve bu görüşler doğrultusunda yoksulluk sınırının ne olması gerektiğine karar verilerek belirlenir. Yoksulluk sınırını tanımlama sürecinde, toplumun bireylerinin görüşlerini temel alan büyük çaplı anket çalışmalarıyla, minimum yaşam standartlarına ilişkin genel kabul gören bir düzeyin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, çeşitli anket metodolojileri kullanılarak öznel yoksulluk düzeyleri belirlenebilir. Anketlere katılan katılımcılardan, daha iyi bir yaşam standardına ulaşabilmek için gereken maddi gelir düzeyinin ne olması gerektiği sorulur. Bu yaklaşım, Leyden Yaklaşımı olarak bilinir ve anket sonuçlarına dayanarak seçilen kritik bir refah seviyesine karşılık gelen gelir düzeyi, yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Bu sınırın altında kalan bireyler yoksul olarak nitelendirilir (Çakır ve Şansel, 2015: 177).

2.4 Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk, yoksulluğu anlamlandırmanın iki temel yolu olarak karşımıza çıkar. Her iki kavram da yoksulluğun sadece maddi değerlerle sınırlı olmadığını, daha geniş bir insani deneyimi ve yaşam koşullarını ifade ettiğini vurgular. Gelir yoksulluğu, bireylerin veya hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelire sahip olmamaları durumudur.

Bu yaklaşım, genellikle yoksulluk sınırı veya yoksulluk eşiği olarak adlandırılan, belirli bir gelir düzeyinin altında yaşayan kişileri yoksul olarak tanımlar. Gelir yoksulluğu, genellikle belirli bir gıda, barınma ve temel hizmet sepetinin maliyetine dayanarak hesaplanır (Smith, 2014: 28).

İnsani yoksulluk, bireylerin yaşam kalitesi üzerinde gelirden öte faktörlerin etkisini inceler. Bu kavram, eğitim, sağlık, uzun ve sağlıklı yaşam, insan haklarına erişim ve sosyal katılım gibi unsurları içerir. Yetersiz eğitim olanaklarına erişim, insani yoksulluğun önemli bir bileşenidir ve bireylerin ekonomik fırsatlardan ve sosyal katılımdan mahrum kalmasına yol açar. Temiz suya, uygun sanitoryona ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkiler. Toplum içindeki etkileşim ve katılım fırsatlarının kısıtlanması, bireylerin sosyal dışlanma yaşamasına ve toplumsal bağların zayıflamasına neden olur. Gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki bulunur.

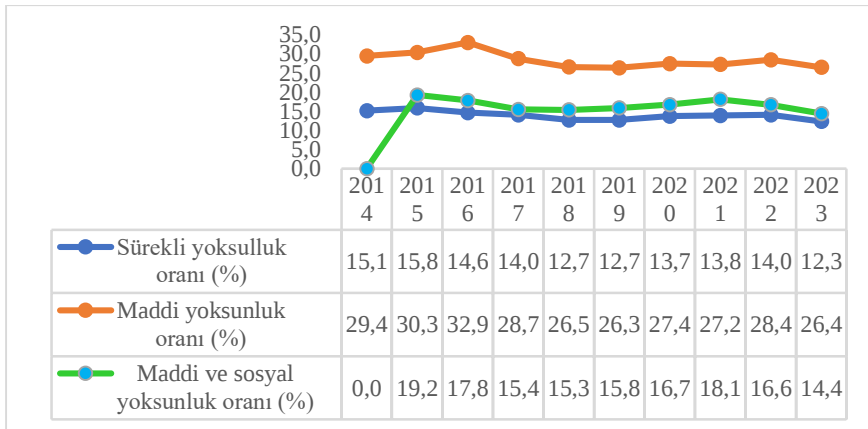
Yetersiz gelir, bireylerin ve hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve dolayısıyla eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde zorluklar yaşaması anlamına gelir. Bu durum, insani yoksulluğu derinleştirir ve bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde düşürür. Yoksullukla mücadelede hem gelir yoksulluğunu azaltmak hem de insani yoksulluğu gidermek için kapsamlı ve çok boyutlu stratejilerin benimsenmesi, gelir artırıcı önlemlerin ötesine geçerek, eğitim, sağlık ve sosyal katılım fırsatlarını iyileştirmek de gerekmektedir. Bu yaklaşım, bireylerin sadece maddi açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da daha iyi bir yaşam sürdürebilmelerini sağlar (Buğra, 2010: 79).

Grafikte 2.2.'de yer alan yoksunluk oranlarının hesaplanması için gerekli veriler ilk olarak Türkiye'de 2015 senesinde toplanmaya başlanmıştır. Maddi yoksunluk oranı, beklenmedik harcamaları karşılayamama, evden uzakta bir haftalık tatil yapamama, kira, elektrik, su, doğalgaz gibi faturalar ile taksitli kredi ve borçları ödeyememe, iki günde bir et, tavuk, balık içeren

yemekleri yiyememe, evin ısınma ihtiyacını karşılayamama, hane düzeyinde otomobil sahipliği, renkli televizyon sahipliği, çamaşır makinesi sahipliği, sabit telefon ya da cep telefonu sahipliği gibi göstergeler dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Sayılan bu 9 maddeden en az 4 tanesini ekonomik nedenlerle karşılayamayan insanların oranı maddi yoksunluk oranını belirlemektedir.

Avrupa İstatistik Bürosu (Eurostat)’nun maddi yoksunluk tanımını revize etmesiyle sosyal yoksunluk kriterleri de bu tanıma dahil edilmiştir. Önceki yıllarda maddi yoksunluk tanımına dahil edilen çamaşır makinesi, renkli televizyon ve telefon sahipliği yeni tanımdan çıkarılarak maddi ve sosyal yoksunluk oranı göstergesinde yukarıda sayılan 9 maddeye ek olarak, ev içi mobilyaları eskidiğinde değiştirebilme, eskimiş giysilerin yerine yenisini alabilme, sağlam iki çift ayakkabıya sahip olabilme, ayda en az bir kez arkadaşlar ile ev dışında toplanabilme, ücretli boş zaman faaliyetlerine katılabilme, kendini iyi hissetmek için bir miktar para harcayabilme ve kişisel internete sahip olabilme gibi kriterler eklenmiştir. Yukarıda sayılan on beş maddenin en az sekizini karşılayamayanların oranı maddi ve sosyal yoksunluk oranı olarak tanımlanmaktadır.

Grafik 2.2. Türkiye’nin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %60’ına Göre Hesaplanan Yoksulluk, Maddi Yoksunluk, Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranları

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2023

2.5 Kırsal Yoksulluk – Kentsel Yoksulluk

Kırsal kesimdeki yoksulluğun temel nedeni genelde toprağı olmayan ve herhangi bir iş yapabilme becerisine sahip olmayan kişilerdir. Tabi bunun yanında kırsal alanlarda eğitim, sağlık, konut, ulaşım, temiz su, iletişim ve sosyal güvenliğe ulaşmadaki zorluklar ve aksaklıklar, ekonomik olarak geçinmenin sadece tarımsal üretime ve hayvancılık faaliyetlerine bağılı olması, bu faaliyetlerin miktarının doğa ve iklim koşullarına göre değişiklik göstermesi sonucu tarımsal ve hayvansal üretimden verim alınamaması, alt yapı yetersizliği, kamu kesiminin sosyal yardım ve destek faaliyetlerinin yetersiz olması gibi nedenler de bu kesimde yaşayan nüfusun yoksullukla mücadele etmesine sebep olmuştur. Bu sebeplerden dolayı kırsaldan kente doğru oluşan göçler neticesinde zaten tarım ve hayvancılık dışında ekonomik bir faaliyette bulunamayan nüfus kente ulaştığında da bu faaliyetleri yerine getirebilecek uygun fiziksel ortamı kendisine tesis edemediğinden ve kentsel yaşama çabuk adapte olamadığından burada da yoksul olarak hayatını devam ettirmeye çalışacak, kentte daimi olarak kalabilmek için nüfusunu daha da artıracak ve kırsal yoksulluğunu kentsel yoksulluğa dönüştürerek sadece coğrafi anlamda bir farklılık yaratacaktır (Kartal ve Demirhan, 2014: 137).

Kentsel yoksulluk kısmi olarak kırsal yoksulluğun sonucunda meydana gelmiş ve artış göstermiş olsa da kentsel yoksulluğun başlıca sebepleri arasında yetersiz gelir seviyesi, yetersiz tüketim düzeyi, artan nüfus ve yeniden modern kentleşme sonucunda ortaya çıkan hayat pahalılığı gibi sorunlar yer almaktadır. Anlatılanlardan hareketle hem kentsel hem de kırsal yoksulluk iç içe girmiş iki yoksulluk kavramıdır ve birbirlerini tetiklemektedirler.

2.6 Yoksulluk İndeksleri

Yoksulluk indeksleri, toplumların ekonomik durumunu ve yoksullukla mücadeledeki etkinliklerini ölçmek için kritik öneme sahip araçlardır. Bu indeksler, bireylerin ve hanelerin temel

ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıklarını, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ve ekonomik politikaların yoksulluk üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceler. Yoksulluk indeksleri, sosyal adaletin sağlanması ve insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi yönünde atılacak adımlar için de yol gösterici niteliktedir. (Yar, 2015: 20).

Yoksulluk indekslerinin başında gelen Gini Katsayısı, gelir dağılımı eşitsizliğini, dolayısıyla yoksulluğu ölçen en yaygın araçlardan biridir. Corrado Gini tarafından geliştirilen bu katsayı, 0 ile 1 arasında bir değer alır; 0 tam eşitliği, 1 ise tam eşitsizliği ifade eder ancak, Gini Katsayısı gelir eşitsizliğini ölçse de yoksulluğun diğer boyutlarını göz ardı eder. Eksikliği gidermek amacıyla, Amartya Sen ve diğer ekonomistler tarafından geliştirilen daha kapsamlı yoksulluk indeksleri vardır. Örneğin, Sen İndeksi, gelir dağılımının yanı sıra yoksulluğun yoğunluğunu ve derinliğini de dikkate alır. Bu indeks, yoksulluğun sadece var oluşunu değil, aynı zamanda toplumdaki dağılımını ve şiddetini de ölçer (Yaşar ve Taşar, 2019: 120).

Daha yakın dönemde, Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index - MPI), yoksulluğun gelir dışı boyutlarını da dikkate alan bir yaklaşım sunar. MPI, sağlık, eğitim ve yaşam standardı gibi alanlardaki değişkenleri hesaba katarak, yoksulluğun daha geniş bir resmini çizer. Endeks, politikacıların yoksullukla mücadelede hangi alanlara odaklanmaları gerektiğine dair daha detaylı bilgiler sunmaktadır. (Yıldırım, 2019: 16).

Aşağıda yer alan tabloda Gini katsayısı hesaplanırken hanenin ve o hanedeki kişilerin elde ettiği yıllık gelirlerin toplamından ilgili yılda ödenen vergiler ve diğer kişilere yapılan transferler hariç tutularak bulunan gelir kullanılmıştır. 2023 yılı Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,018’lik bir artış göstererek 0,433 olarak gerçekleşmiş, emekli, dul ve yetim aylıkları dahil tüm sosyal transfer gelirleri hanehalkı gelirine eklenmeden hesaplanan Gini

katsayısı 0,520, emekli, dul ve yetim aylıkları hariç diğer tüm sosyal transfer gelirleri hanehalkı gelirine eklenmeden hesaplanan Gini katsayısı 0,445 olarak hesaplanmıştır. Ülkede en yüksek geliri elde eden %20'lik kesimin en düşük geliri elden eden %20'lik kesime oranı 2023 senesinde bir önceki seneye göre 0,5'lik bir artış göstererek 8,4'e yükselmiş, ülkede en yüksek geliri elde eden %10'luk kesimin en düşük geliri elde eden %10'luk kesime oranı 2023 senesinde bir önceki seneye göre 0,8'lik bir artış göstererek 15,0'e yükselmiştir.

Tablo 2.3. Türkiye'nin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirlerine Göre Gini Katsayısı, P80/P20, P90/P10 Oranları

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gini Katsayısı	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401	0,415	0,433
Sosyal Transferler Öncesi Gini Katsayısı										
• Emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil	0,446	0,454	0,465	0,468	0,473	0,463	0,470	0,482	0,487	0,520
• Emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil değil	0,399	0,406	0,412	0,414	0,417	0,405	0,420	0,419	0,423	0,445
P80/P20 Oranı	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6	7,9	8,4
P90/P10 Oranı	12,6	13,3	13,6	13,4	13,7	13,0	14,6	13,7	14,2	15,0

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2023

2.6.1 Kafa Sayısı İndeksi

Kafa Sayısı İndeksi, yoksulluk ölçümünde sıklıkla başvuru bir yöntemdir. Bu endeks, Po harfiyle temsil edilir ve temelde, yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylerin toplam nüfusa oranını hesaplamayı amaçlar (Sen, 1976: 219).

Formülün en basit haliyle ifade edilmesi gerektiğinde (Foster ve Sen, 1997: 168):

$H=Q/N$ burada Q= Yoksulluk sınırı altındaki bireylerin sayısı, N=Toplam nüfus anlamına gelir. Kafa Sayısı İndeksinin neden bu

kadar yaygın olarak kullanıldığı, özellikle yoksulluğun ölçülmesi gibi geniş çapta ilgi çeken bir alanda, alternatif yöntemlerin anlaşılmasının zor olabileceği bir durumda, endeksin basitliği ve anlaşılabilirliğine bağlanabilir. Ancak, yoksulluk sınırının belirlenmesinde sadece maddi kazanç göstergelerine odaklanılmasının eksik bir yaklaşım olduğu yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştiriler, refahın ölçümünün sadece gelire dayandırılmasının yanılgılarını vurgulamakta ve okuryazarlık seviyesi, bebek ölüm oranları, yaşam süresi gibi maddi olmayan sosyal göstergelerin de dikkate alınmasının daha kapsamlı bir yoksulluk değerlendirmesi sağlayacağını öne sürmektedir (Ravallion, 1996: 1329-1330).

Kafa Sayım Oranı'nın temel avantajı, önceden de belirtildiği üzere, matematiksel olarak basit bir yapıya sahip olmasıdır. Bu endeksin sunmuş olduğu pratik faydalar şunlardır (Beken, 2006: 71):

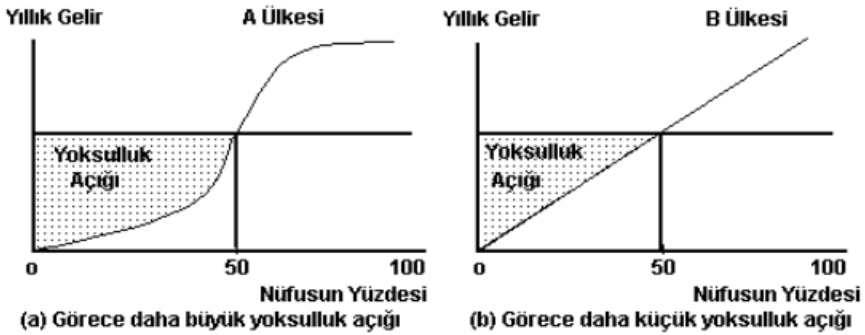
- Kolaylıkla kurulabilen bir formüle dayanır.
- Anlaması ve uygulaması basittir. Özellikle mevcut veya gelecekteki politika değişikliklerinin etkisi altında Kafa Sayım Oranı'nın değerlendirilmesi gerektiğinde (Beken, 2006: 74).
- Yoksulluk tamamen ortadan kalkmış olsa bile, son derece yoksul bir aileye yapılan mali yardım, Kafa Sayımı oranını değiştirmeyebilir.
- Kafa Sayım Oranını düşürmenin en etkili yolu, yoksulluk sınırının hemen altında bulunan bireylere odaklanmaktır; zira bu kişilerin yoksulluk sınırını aşarak yoksulluktan çıkması en kolay olan gruplardır.

2.6.2 Yoksulluk Açığı İndeksi

Kafa Sayısı İndeksinden daha az tercih edilen bir diğer ölçüm aracı Yoksulluk Açığı İndeksidir. Bu indeks, yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin durumunu daha ayrıntılı bir şekilde ele alır, bu bireylerin toplamının yoksulluk çizgisine göre oransal

büyükliğini gösterir (Haughton ve Khandker, 2009: 70). Yoksulluk Açığı İndeksi, yoksulların yoksulluk çizgisinden ne kadar aşağıda olduğunu ve her bir yoksul bireyin yoksulluk çizgisine ulaşabilmesi için ne kadar maddi desteğe ihtiyacı olduğunu belirleyerek yoksulluğun derinliği hakkında bilgi sunar. Yoksulluk çizgisine göre yoksulların gelirlerinin ortalama mesafesini hesaplayarak, yoksulluğun genel boyutunu değerlendirir (World Development Report, 1990: 28). Gelir açığı, yoksulluk çizgisinin altında yaşayan bireylerin toplam gelir açığının birikimi olarak tanımlanır (Takayama, 1979: 747). Yoksulluk açığını ölçen formül şöyledir (Erol, 2006: 20): FSG: Yoksulluk sınırındaki gelir, OGE: Ortalama gelir eksikliği, FOG: Yoksulların ortalama geliri olarak tanımlanır. İndeks, $OGE = FSG - FOG$ şeklinde ifade edilir. Toplam gelir eksikliğini hesaplamak için kullanılan formül ise $TGE = Y(YSG - YOG)$ şeklindedir. Bu formülde TGE toplam gelir eksikliğini, Y yoksul kişi sayısını, YSG yoksulluk sınırı gelir düzeyini, YOG ise yoksulların ortalama gelirini ifade eder (Blackwood ve Lynch, 1994: 569).

Şekil 2.1. Yoksulluk Açığı

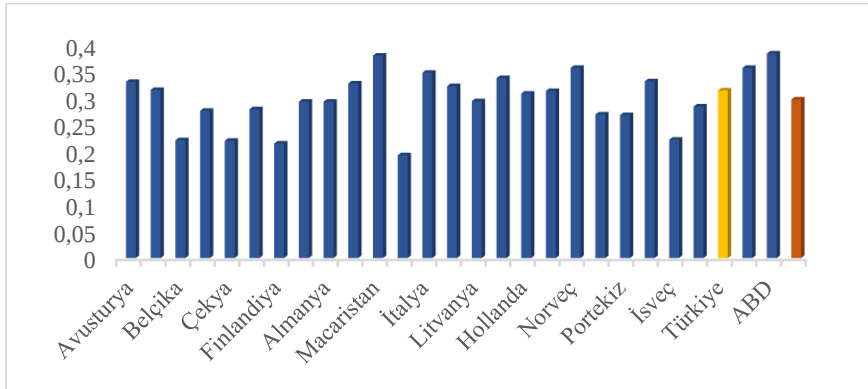
Kaynak: Todaro, 1994: 149.

Bu indeks her zaman yoksulluğun tam resmini çizmek için yeterli olmayabilir çünkü yoksul bireyler arasındaki gelir dağılımının hassasiyetini tam olarak yansıtamaz. Yapılan mali transferler, yoksulluk sınırının üstüne çıkılmasını sağlasa bile, bu indeks üzerinde her zaman beklenen etkiyi göstermeyebilir. Özellikle yoksulluk sınırına yakın durumdaki yoksul haneler veya

bireyler, zaman içinde yaşam standartlarını iyileştirerek yoksulluktan çıkabilirler. Bu gelişmeler, yoksulluk çizgisinden uzaklaşma mesafesinin artmasıyla gelir açığının da artmasına neden olabilir. Ancak, gelir açığı oranı artarken, yoksulluk sayısı azalabilir, bu durum yoksulluk açığında bir düşüşe ve dolayısıyla yoksulluk durumunun iyileştigiğine işaret edebilir (Sen, 1976: 290).

Yoksulluk açığı, yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırının altına düşme oranıdır ve bir ülkedeki yoksulluk düzeyi göstergesini sağlayarak yoksulluk oranının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Endeks 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır ve ülkelerin yoksulluk sınırına hangi uzaklıkta olduklarını göstererek yoksulluğun derinliğini ölçmeye yardımcı olmaktadır. Grafik 2.3.’de verilen bu göstergeye toplam nüfusa ek olarak 18-65 yaş arası kişiler ve 65 yaş üstü kişiler eklenmiştir ve seçili OECD ülkelerinde 2022 yılına ilişkin yoksulluk açığı verileri gösterilmiştir. Grafikte yer alan verilerde yoksulluk sınırı ortalama hanehalkı gelirlerinin yarısı olarak tanımlanmıştır. 2022 yılında yoksulluk açığı indeksi en yüksek değeri 0,383 ile ABD alırken, en düşük değeri ise, 0,193 ile Çekya almıştır. Bu dönemde OECD yoksulluk açığı ortalaması 0,297 olarak gerçekleşmişken Türkiye’nin yoksulluk açığı oranı ise 0,314 ile OECD ortalamasının üzerinde yer almıştır.

**Grafik 2.3. 2022 Yılı İtibariyle Seçili OECD Ülkelerindeki
Toplam Yoksulluk Açığı Oranları**

Kaynak: OECD Poverty Gap Indicator

2.6.3 Sen İndeksi

Sen Endeksi, toplumun farklı katmanlarında yer alan yoksulların durumunun derinliğini ve yoksullukla mücadelede gelir dağılımının rolünü dikkate almayı hedefleyen bir ölçümdür (Haughton ve Khandker, 2009: 74). Bu indeks, yoksulluğun yaygınlığını gösteren kafa sayısı oranı (H), yoksulluk derinliğini ifade eden yoksulluk açığı (I), ve yoksullar arasında gelir dağılımı eşitsizliğini (G) değerlendiren üç faktörün entegrasyonu ile oluşturulmuştur. Sen Endeksinin önemli özelliklerinden biri, yoksul bir hanehalkının geliri azaldıkça indeksin artması ve bir yoksul hanehalkından daha varlıklı bir yoksul hanehalkına gelir transferi yapıldığında indeksin yükselmesi gerektiği prensiplerine dayanmasıdır (Sen, 1976: 223). Geleneksel yoksulluk ölçülerinin aksine, Sen Endeksi, yoksulluk sınırının altındaki nüfusun oranını basit bir şekilde ölçmenin ötesine geçerek, gelir açığı ve yoksullar arası gelir dağılımı eşitsizliğini içeren daha kapsamlı bir değerlendirme sunar. Bu özellikleriyle, Sen Endeksi, yoksulluk ölçümlerinde sadece yoksulluk oranlarına dayanan ve yoksul insanlar arasındaki ekonomik çaresizliğin boyutunu göz ardı eden yaklaşımların yetersiz kaldığı eleştirilerine yanıt verir (Jesuit ve Smeeding, 2002: 5).

Sen Endeksi, yoksulluk ölçümünde kafa sayım oranı (HC), gelir açığı oranı (IG), ve Gini katsayısının (GI) birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir formüldür ve $SI = HC \times IG \times (1+GI)$ şeklinde hesaplanır. Bu indeks, yoksulluk sınırının altında yaşayan en yoksul bireylerin durumunu, sınırın biraz daha üstünde olan bireylerinkine göre daha ağırlıklı bir şekilde değerlendirir. Sen Endeksi'nin formülasyonu, yoksulluğun boyutu ve dağılımı hakkında çeşitli perspektifler sunar ve gelirin sıfır olarak kabul edilmesi (ki bu fiziksel olarak imkansızdır) veya verilerin düşük gelirli hanehalklarını yoksul olarak tanımlaması durumunda, yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği üzerine gerçekçi bir ölçüt sunar (Jesuit ve Smeeding, 2002: 6-7). Bu indeks, yoksulluğun derinliği ve yoğunluğunu tek bir sayısal değerle birleştirerek uluslararası

yoksulluk karşılaştırmaları için değerli bir araç sağlar.

Diğer yoksulluk ölçütleri, düşük gelirli bireylerin oranını veya bu grup ile ortalama gelir düzeyi arasındaki farkı kapatma konusunda yetersiz kalabilir. Bu nedenle, Sen Endeksi, ülkeler arası net transferler ve düşük gelir gruplarına yapılan yardımların etkilerini analiz etme konusunda kritik bir öneme sahiptir ve yoksulluğun farklı yönlerini dikkate alır. (Akyüz, 2002: 32).

2.6.4 Foster, Greer ve Thorbecke İndeksi

Yoksulluk ölçüm yöntemleri arasında kapsamlı analizler sunan yöntemlerden biri FGT (Foster-Greer-Thorbecke) endeksi olarak bilinir. Bu endeks, yoksulluk oranını, yoksulluk açığını ve yoksulluk açığının karesini kapsayan bir formüle dayanır. Matematiksel olarak, FGT endeksi şu şekilde ifade edilir:

$$P\alpha = N \sum_{i=1}^{N_y} (z - y_i)^\alpha$$

$P\alpha = \sum_{i=1}^{N_y} (z - y_i)^\alpha$ N_y = FGT endeksi, Z = Yoksulluk sınırı, Y_i = i ' ninci bireyin geliri, N_y = Geliri yoksulluk sınırı altında kalan nüfus, N = Toplam nüfus, α = Yoksulluk tepki parametresi.

Yoksulluk parametresi, endeksin yoksulluğa karşı hassaslığını temsil eder. FGT endeksi, yoksulluğun sadece varlığını değil, aynı zamanda yoksulluk içindeki bireyler arasındaki derinlik ve eşitsizlik düzeylerini de göz önünde bulundurarak daha detaylı bir analiz sunar. Endeksin duyarlılık parametresi (α), yoksulluğun derinliğine ve dağılımına olan hassasiyeti ayarlar. Bu endeks, yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin gelir açıklarının, yoksulluk sınırına ve kişisel gelirlere göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgular ve bu sayede yoksulluğun dağılımı üzerine odaklanır. FGT endeksi hesaplamaları yapılırken, yoksul nüfusun etnik, bölgesel veya sosyoekonomik farklılıklara göre alt gruplara ayrılarak, yoksulluk oranlarının bu gruplar bazında ayrı ayrı incelenmesine olanak sağlar (Türk, 2014: 85).

3 YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİYLE MÜCADELEDE ETKİN VERGİ POLİTİKASI ÖNERİLERİ

Sosyal refah devletinin yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği problemlerini çözme amacı, bireylerin ve toplumun kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak ve onların kendi hayatlarını kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan idame ettirebilmelerine yardımcı olacak düzeyde gelir seviyesini garanti etmektedir. Bu sebeple gelir ve servet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması yoksulluğun önüne geçmek için atılacak en önemli adımlar arasında yer almaktadır. Kamu kesimi, toplumda dezavantajlı kesimde bulunan yoksul kimselere ve bu kesimin gelir dağılımından daha çok pay almaları için topladığı dolaylı, dolaysız vergiler aracılığıyla ayni ve nakdi olmak üzere yardımlarda bulunacak, yoksul kesimin sosyal refahını artırmaya yardımcı olacaktır. Bahsi geçen yardımları yapabilmesi ise vergi toplama kabiliyeti ile doğru orantılıdır. Gelir, servet ve tüketim vergileri aracılığı ile kamu kesimi tarafından yüksek gelirli kimselerden adil bir şekilde toplanan bu vergiler ancak düşük gelirli kimselere doğru transfer edildiğinde gelir dağılımı adaleti ve yoksulluk problemleri etkisini hafifletecektir (Aktan ve Özkıvrak: 2018, 45).

Bu açıklamadan hareketle akla yoksulluğun önüne geçmek ve gelir dağılımı adaletini sağlamak için neden vergi politikaları kullanılmalı gibi bir soru gelebilmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin yol açtığı yoksulluk problemi yoksul kimselerin içinde bulunduğu toplumda sosyal refah ve siyasi güç bakımından ayrışmalara, sosyal, iktisadi ve siyasi rant çevrelerine sebebiyet vereceğinden sosyal uyum ve barışı da bozucu etkide bulunmaktadır. Kamu kesimi kişisel gelir dağılımında adaleti, uyguladığı vergi politikaları aracılığıyla sağlamaya çalışmalıdır ki yoksulluğun önüne geçebilsin, sosyal uyum ve toplumsal barış o ülkede tesis edilebilsin. Ayrıca marjinal fayda yaklaşımına göre düşük gelirli ve yoksul kimselerin gelir seviyelerinde meydana

gelecek bir birimlik artış, yüksek gelirli bireylerin elde ettiği bir birimlik artıştan daha fazla faydaya sebebiyet verdiğinden gelirin uygulanan veya uygulanacak vergi politikaları aracılığıyla yüksek gelirli kesimden düşük gelirli ve yoksul kesime doğru transferi hem bireysel hem de toplumsal refah seviyesini artırmaktadır. İşte bu sebeple yoksulluğu engellemek ve adil bir gelir dağılımını tesis etmek için uygulanacak vergi politikaları kamu kesimi için görüldüğünden daha fazla önem arz etmektedir (Aktan ve Vural: 2018, 240).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde en çok kamu gelirini mal ve hizmetler aracılığıyla toplanan dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler, kişisel tüketimin kısılması ve tasarrufları teşvik ederek hem ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek hem de yoksulluğun önüne geçmek için en önemli vergisel araçlardan biri haline gelmiştir. Dolaysız vergiler sınıfına giren gelir ve servet vergileri de artan oranlılık ilkesine göre uygulandığından ve üst gelir gruplarından daha fazla vergi alındığından, vergilemede adalet ve istikrar özelliğiyle gelirin adil bir şekilde yeniden dağılımına katkıda bulunarak yoksullukla mücadelede vergi politikası olarak etkin bir rol oynamaktadır (Ataç: 2006, 327-329).

3.1 Gelir Vergisi

Gelir vergisinin amacı kamu hizmetlerinin yanında sosyal hizmetleri ve sosyal transferleri de finanse ederek, sosyoekonomik olarak dezavantajlı konumda bulunan kimselerin sosyal refahlarını artırmak ve onların insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarına yardımcı olacak düzeyde gelir seviyelerini artırmaktır. Gelir vergisi bu sebeple yoksulluğun, gelir dağılımı adaletsizliğinin ve servetin belirli bir grubun elinde tutularak sosyal adaletsizliklerin önüne geçmek için kullanılacak en önemli vergisel enstrümanların başında gelmektedir.

Geleneksel maliyecilere göre gelir vergisi uygulaması etkin ve istikrarlı bir şekilde uygulanırsa gelir dağılımı adaletsizliği ve

yoksulluk gibi problemlerin önüne geçilmesi kaçınılmaz olmaktadır ve onlara göre bu problemler aşağıda sıralanan faktörlerin birlikte kullanılmasıyla çözüme kavuşmaktadır (Turhan:1993,269-270):

- Kişisel gelir arttığında, kişinin ödediği gelir vergisi miktarı nispi olarak artmalıdır.
- Kişisel gelir arttığında, vergi muafiyet ve istisna tutarları azaltılmalıdır.
- Kişisel gelir arttığında, vergi afları ve buna dair uygulamalar nispi olarak azaltılmalıdır.
- Vergi tarifesi artan oranlı bir yapıda sürdürülmelidir.
- Gelir esnekliği fazla olan vergi türleri daha fazla öneme sahip olmalıdır.
- Vergi tabana yayılarak vergi yansımalarının yönü (ileri-geri) belirlenmelidir.
- Ücretli çalışanların asgari ücret dahilindeki gelirleri vergi dışında bırakılmalıdır.

Gelir vergisi kişisel nitelikte bir vergi olduğundan bireyin gelir seviyesinde meydana gelecek bir artış, onun artan oranlı vergileme tarifesine göre daha çok vergilendirilmesine sebep olacak, böylece yoksul ve düşük gelirli bireylerin sosyal transferler aracılığıyla ekonomik durumunun iyileşmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca asgari gelir seviyesinin altında gelire sahip olan bireyler gelir vergisi istisnası ve muafiyeti ile korunarak gelir adaletsizliğinin önüne geçilmeye böylece sosyoekonomik durumları iyileştirilmeye çalışılacaktır. Gelir vergisinin yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede etkinliği, artan oranlı vergileme tarifesinin kaçınılmaz olarak etkin ve istikrarlı bir şekilde uygulanmasından geçmektedir. Bu tarife yüksek gelir ve servet gruplarının gelirlerini alt gelir gruplarına göre daha fazla vergilendirerek gelir dağılımındaki eşitsizliklerin önüne geçmek için kullanılır. Bu vergileme türünde vergiye tabi kazanç ve iratların kapsama alanı geniş tutulursa, uygulanan vergi politikasının etkinliğini azaltmayacak zamansız istisna ve indirim imkanları tanınmazsa ve vergi kayıp kaçığına sebep olmayacak şekilde

kaynakta vergileme önlemleri alınırsa yoksullukla ve gelir dağılımı adaletsizliğiyle etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Ayrıca verilemeye dair sayılan bu önlemler etkin bir şekilde uygulandığında kamu kesimi sosyal devlet olma işlevini yerine getirerek sosyal huzuru ve barışı koruyarak toplumsal kalkınmanın ön şartlarından birini tesis etmiş olacaktır (Aktan ve Vural: 2018, 243-245).

3.2 Servet Vergileri

Kamu kesiminin servet üzerinden vergi almasındaki temel amaç bu vergi türleri aracılığıyla gelir elde etmekten ziyade, vergilemede adalet ve eşitlik, gelir dağılımı adaletini sağlama ve toplumun içinde bulunduğu ekonomik ve mali dengesizlikleri gidererek ekonomik etkinliği ve servet verimliliğini sağlamaya çalışmaktır.

Gelir vergisinde olduğu gibi servet üzerinden alınan vergilerde gelir dağılımı adaletinin tesis edilmesi ve yoksullukla mücadelede büyük bir öneme sahiptir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin sebep olduğu yoksulluk problemi, genel kabul görmüş kanının aksine sadece gelir ve tüketim vergileriyle önlenememektedir. Servet vergilerinde de uygulanacak olan artan oranlı tarife ve asgari bir servet indirimi hem gelirin yeniden dağıtılmasını sağlayacak hem de gelirin denkleştirici etkisini artıracığından gelir vergisini tamamlayıcı bir nitelik taşıyacaktır. Böylece servetin tamamı sadece yüksek gelirli kesimin elinde bulunmayacak ve düşük gelirli kesime doğru bir gelir/servet transferi söz konusu olacaktır. Emlak ve motorlu taşıtlar gibi servet üzerinden alınan vergiler kayıt altına alındığından, servet sahipleri bu vergiden kaçınamaz ya da vergi kaçıramazlar, ancak üzerlerine tahakkuk eden vergi borçlarını ödemeyi geciktirerek gelirin yeniden dağılımı konusunda sapmalara neden olabilmektedirler. Servet vergileri alınırken vergi denetim mekanizması ile birlikte beyanname sisteminin etkili işlemesi durumunda, bütün servet ve gelir getirici unsurlar beyan edileceğinden hem gelir vergisinin hem de tüketim üzerinden alınan vergilerin matrahları kolaylıkla tespit edilecektir. Bu durum

dolaysız vergi türlerinin de hasılatlarının artmasına sebep olacak dolayısıyla servet vergileri, servet dağılımındaki eşitsizliklerin kısmen ortadan kaldırılması sebebiyle gelir dağılımı adaletine olumlu katkıda bulunacaktır (Aktan ve Vural: 2018, 251).

3.3 Tüketim Vergileri

Tüketim vergileri satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatları üzerinden gizli bir şekilde alınan ve varlığı nihai tüketiciler tarafından çok fazla hissedilmeyen vergilerdir. Bu vergilerin alınmasındaki temel amaç alım satıma konu olan mal ve hizmetlerin tüketim miktarlarını kontrol etmek ve kamu kesiminin bu vergiler aracılığıyla gelir seviyesini artırmaktır. Özel tüketim vergisi gibi bir vergi türünde amaç her ne kadar sosyal fayda ve gelir dağılımı adaletinin sağlanması olsa da bu vergilerin mal ve hizmetlerin fiyatlarına gizli bir şekilde dahil olması, kişilerin gelir ve servet durumlarını önemsememesi, düşük gelirli gruplardan gelirlerine oranla daha fazla alınması gibi sebepler vergilemede adalet ilkesi ile ters düşmekte ve gelir bozucu bir etki yaratarak gelir dağılımı adaletsizliğini artırmaktadır (Çetin: 2020, 22-24).

Tüketim vergileri tersine artan oranlı bir yapıya sahip olduğundan yani düşük gelirli grupların toplam vergi yükleri arttığından uygulanacak bir vergi indirimi aynı zamanda yüksek gelirli grup içinde geçerli olacak gelir dağılımı adaletsizliği varlığını devam ettirecektir. Ancak kamu kesimi tarafından düşük gelirli grubun zorunlu tüketim ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına negatif gelir vergisi gibi bir ek gelir getirici destek sağlandığında tüketim vergilerinin gelir bozucu etkileri hafifleyecektir. Bunun yanı sıra zorunlu tüketim mallarına uygulanacak vergi oranlarının düşürülmesi de tüketim vergilerinin sebep olduğu gelir adaletsizliğini kısmen engelleyecektir. Tüketim vergilerinin mal ve hizmet fiyatlarında sebep olduğu artışlar, o mal ve hizmetlerin tüketimini dolayısıyla da üretimini azaltacak, fiyatlar daha da yükselecek ve kişilerin refah kaybı daha da derinleşecektir. Kamu kesimi bunun önüne geçebilmek için tüketim konusundaki vergi

politikasını sosyal faydası yüksek olan mal ve hizmetlerin üretim ve tüketimini artırıcı şekilde, düşük gelirliilerin faydalarını gözeterek yeniden oluşturmali tüketim kaynakli yoksulluğu hafifletmelidir (Aktan ve Vural: 2018, 248-249).

3.4 Sosyal Güvenlik Vergileri

Sosyal güvenlik vergileri, kişilerin bugün veya gelecekte maruz kaldıkları/kalacakları işsizlik, hastalık, emeklilik gibi sosyal ve ekonomik risklerin ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi amacıyla sosyal güvenlik hizmetlerinin finansmanı için toplanan vergilerdir. İş gücü piyasasında emeği ile çalışanların maaş ve ücretlerinden kesilen bu vergilerde sabit bir tavan ya da taban kesinti miktarı bulunmadığından kesintiler çalışanların ücret ve maaşlarına göre belirlenmektedir. Bu vergilerin finansmanı düşük gelirli çalışanlara göre yüksek gelirli çalışanlardan daha çok vergi alınmasıyla sağlanmaktadır. Gelir dağılımı adaletini bozan bu gibi durumların ortaya çıkmasını önlemek adına önceden belirlenen bir ücret veya maaş altında gelir elde edenlerden sosyal güvenlik vergilerinin kesilmemesi daha faydalı olacaktır (Aktan ve Vural: 2018, 252).

Ülkemizde çalışanların ücret ve maaşlarından kesilen işsizlik sigortası payları işsiz kalmadan son üç yıl içerisinde 600 gün prim ödeyenlere yapılmaktadır. İş akdinin herhangi bir sebeple bu süreden önce sonlanması durumunda çalışılan süre boyunca kesilen işsizlik sigortası primleri işsiz kalan kişiye ödenmemektedir. Bu da kişinin emeğiyle çalışırken ücret ve maaşından otomatik olarak kesilen ve kendisine ait olan primini alamamasına dolayısıyla sosyal ve ekonomik durumunun daha da kötüleşmesine sebep olmaktadır. İşsizlik sigortası ödeneğinden yararlanma koşulu bahsi geçen bu süre kadar değil, kişinin işsiz kaldığı süre boyunca ücret veya maaşından kesilen toplam prim miktarı kadar tarafına ödenirse gelir dağılımı adaletine kısa süreli bir etkide bulunarak kişi yoksulluğunun önüne geçilecektir.

Çalışanlardan kesilen sosyal güvenlik vergileri her ne kadar

onların bugünkü gelir seviyelerini düşürüyor olsa da hem çalışırken hem de çalışma sonrası hayatlarını idame ettirebilmelerine, sosyal ve ekonomik yoksulluğa karşı mücadele etmelerine imkân tanımaktadır. Öyle ki iş gücüne katılacak olan kişilerin seçme şansı olsaydı çalışma sonrası hayatlarını bile hiçe sayıp yapısal ekonomik bozuklukların mevcut olduğu ekonomilerde sosyal güvenlik sistemine dahil olmamayı, ücret veya maaşlarından herhangi bir sosyal güvenlik vergisinin kesilmemesini tercih ederlerdi. Sosyal güvenlik vergilerinin çalışma hayatına dahil olanlardan otomatik olarak kesiliyor olması, çalışırken prim yatıran emeklilerin özellikle maaş aylıklarının sistem tarafından ödenmesine imkân tanır. Halen çalışanların ise sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını kolaylaştırır, gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırarak yoksullukla mücadelede vergilemenin önemli bir ayağını oluşturur.

3.5 Negatif Gelir Vergisi

Sosyal devlet ilkesinin amaçlarının başında yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımı adaletini tesis etmek için asgari gelir seviyesinin altında geliri olan bireylere, onların hayatlarını başkalarına muhtaç olmadan devam ettirmelerine imkân sağlayacak düzeyde mali destek sunulması gelmektedir. Negatif gelir vergisi uygulaması da sosyal devletin bu amacını gerçekleştirmek için uyguladığı vergi politikalarından biridir. Belirli bir seviyenin altında gelir elde edenlere gelirlerini artırıcı düzeyde nakdi yardım yapılması amacını taşıyan negatif gelir vergisi uygulaması isminde vergi bulunmasına rağmen mali destek anlamı taşıyan bir destekleme ya da sübvansiyon türüdür. Bu verginin uygulanmasındaki temel amaç bahsedilen diğer vergi türlerinin çoğunda olduğu üzere yoksullukla etkin bir mücadele ve gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırmaktır.

Bu vergi türünden yoksul kimselerin faydalanabilmesi için gelir beyanında bulunmaları ve önceden belirlenen minimum gelir seviyesinin altında gelirlerinin olduğunu kanıtlamaları

gerekmektedir. Kamu kesimi beyanda bulunan ve uygun şartları taşıyan kişilere nakdi olarak garanti edilmiş bir asgari destek vermektedir. Negatif gelir vergisi uygulamasından sadece muhtaçlar ve iş gücüne katılmayanlar değil aynı zamanda ücret ve maaş geliri elde edenlerde faydalanabilmektedir. Bu sebeple uygulama, geleneksel sosyal yardım programlarından farklılık göstermektedir ve mali desteklerden her zaman en çok ihtiyaç duyanlar faydalanmaktadır. Uygulama aynı zamanda minimum gelir seviyesinin altında gelire sahip olanları kazançları ve servetleri üzerinden alınan vergilerden de muaf tutmaktadır ve bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyi (yoksulluk sınırı ile açlık sınırı arasında belirlenir) garanti altına alana değin bu muafiyet ve mali destek devam etmektedir. Uygulamada belirlenen gelir düzeyinin üzerindeki kazançlar gelirlerine göre vergilendirilerek yapılan nakdi desteklerin finansmanı sağlanmaya çalışılmaktadır, en çok eleştirilen yanı da yapılan nakdi desteklerin maliyetinin çok fazla olması ve fazla gelir elde edenlerin gelir vergisini daha fazla ödemesidir.

Literatürde Friedman, Tobin, Lampan gibi farklı ekonomistler kendilerine has farklı nitelikte negatif gelir vergisi uygulamaları geliştirmişse de hepsinin ortak amacı geliri minimum gelir seviyesinin altında yer alan kişilerin ekonomik durumunu iyileştirerek yoksulluğu engellemek ve onların gelir dağılımından daha fazla pay almalarına imkân sağlamaktır.

4 SONUÇ

Gelir dağılımı adaletsizliğinin ve ekonominin kendi yapısal bozukluklarının sebep olduğu yoksulluk problemi kavramsal çerçevede çok fazla yer kaplamaktadır. Bu sorunun kaynağının ve sebeplerinin doğru tespiti ise kamu kesiminin yoksullukla etkin bir şekilde mücadele etmesinin ön şartını oluşturmaktadır. 2022 yılında OECD ülkeleri arasında yapılan yoksulluk araştırmasında Türkiye’nin yoksulluk oranı 0,147 puan, yoksulluk açığı oranı ise 0,314 puan ile OECD ortalamasının üzerinde yer almıştır. Türkiye

İstatistik Kurumu tarafından 2023 senesinde yapılan gelir ve yaşam koşulları araştırmasına göre eşdeğer hanehalkı fert medyan gelirin %60'ına göre hesaplanan göreceli yoksulluk sınırı 35 bin 24 Türk Lirası iken yine gelirin %60'ına göre bu sınırın altında gelir elde eden yoksul sayısı 18 milyon 219 bin kişidir. Yoksulluğun engellenebilmesi için uygulanacak vergi politikalarında bahsedilen ekonomik verilerin doğru tespit edilmesi, soruna dair ortaya konulacak olan politikaların etkinliğini artıracak ve ülkenin sosyoekonomik olarak refah seviyesinin artmasına dolayısıyla toplumsal huzurun sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Yoksulluğu azaltmaya ve engellemeye yönelik vergi politikalarını içeren etkin müdahaleler her zaman yoksulluğun önüne geçilmesinde toplumun her kesimi için aynı sonucu verememektedir. Düşük gelirli kesimin uygulanan vergi politikaları aracılığıyla sosyal refah seviyeleri ve kimseye muhtaç olmadan kendi yaşamlarını devam ettirebilmelerine imkân sağlanmaya çalışılsa da özellikle artan oranlı vergi tarifelerinin uygulandığı gelir ve servet üzerinden alınan vergiler, yüksek gelirli ve servet sahibi kesimin uzun dönemde bu duruma tepki olarak gelirlerini ve servetlerini gizlemelerine, eksik beyan etmelerine ve vergi kaçırmalarına sebep olacaktır. Yoksullar, gelir seviyeleri ve servetleri yetersiz, ekonomik olarak da yetersiz imkânlarla sahip olduklarından, yoksul olarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Kamu kesiminin uyguladığı yanlış vergi politikaları neticesinde gelirin ihtiyacı olan kişilere değil de özellikle rantiyeci faaliyetlerde bulunan belirli çevrelere transfer edilmesi bu durumu sürekli hale getirmektedir. Bunun dışında piyasa ekonomisinin düzgün bir şekilde işlemesi sayesinde ve ülkede süreklilik kazanan, kapsamını genişleten dolaylı, dolaysız vergi politikaları aracılığıyla yoksulluğun engellenmesi için etkili mücadele edilebilmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin sebep olduğu yoksulluk problemini gidermek için uygulanan en etkili vergi politikaları artan oranlı vergilemeye sahip gelir ve servet üzerinden toplanan dolaysız vergiler ile yine yoksul kesim için uygulanan

negatif gelir vergisi destekleridir. Bu sebeple gelir seviyesi yüksek olan kesimin düşük gelirli kesime göre daha fazla vergi ödemesi yoksulluğun engellenmesi için uygulanacak ilk adım olarak önerilmektedir. Kamu kesimi dönemsel olarak vergi toplamakta güçlük çektiği için bu problemi çözmek adına vergi affı veya vergi barışı adı altında popülist ve gelir adaletini bozucu politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar toplumun vergi ödeme isteğini ve vergiye bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple hem gelir adaletsizliğini hem de yoksulluğu engellemek için önerilen diğer bir adım da kamu kesiminin vergi affı/vergi barışı gibi uygulamalara yer vermemesi ve gönüllü uyumu artırıcı bir vergi sistemini inşa etmesidir. Tüketim üzerinden alınan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2024 yılı ikinci çeyreğinde %68,83 düzeyinde gerçekleşerek en çok toplanan vergi türü olmuştur. Tüketim vergileri toplanırken herhangi bir gelir seviyesi ayrımı yapılmadığından düşük gelirli kesim, yüksek gelirli kesime göre tüketim vergilerinin olumsuz etkisinden daha fazla etkilenmektedir. Bu olumsuz etkinin giderilmesi için öncelikle düşük gelirli kesim üzerinde daha fazla yük oluşturan tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azaltılmalıdır. Yoksulluk sınırı altında gelir elde eden kesimin tüketim seviyelerine getirilecek bir vergi istisnası da gelir eşitsizliğine dayalı yoksulluğu önemli ölçüde engelleyecektir. Tüketim üzerinden toplanan vergi miktarının düşmesi neticesinde ortaya çıkacak gelir kaybı, gelir ve servet üzerinden toplanacak vergilerin miktarının artırılmasıyla telafi edileceğinden gelir dağılımı adaletine de olumlu bir katkıda bulunacaktır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde toplanan sosyal güvenlik vergileri daha çok emekli kesimin sosyal refahlarını artırıcı etkide bulunduğundan, çalışanların bugünkü gelir seviyelerini önemsememektedir. Özellikle emeğiyle çalışıp herhangi bir tasarruf yapabilme imkânına sahip olmayan düşük gelirli kesimden toplanan sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası payları, asgari bir gelir seviyesine göre ya hiç alınmamalı ya da belirlenen seviyenin altında gelir elde edenler için sabit bir aralıkta alınmalıdır. Bu sebeple asgari ücrete tabi gelir elde eden kesim

oransal olarak azaltılmalı ve asgari ücret gelir vergisinden muaf tutulmalıdır. Son olarak düşük gelirli kesime uygulanacak sosyal transfer ve yardımların ülkemizde gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksullukla mücadelede iyileştirici etkisi azımsanamayacak düzeydedir. Bu etkinin varlığını artırabilmesi için uygulanacak sosyal yardım ve desteklerin daha kapsayıcı ve kurumsal bir altyapıyla sağlanması düşük gelirli kesim için son derece önemlidir. Özellikle gelir getirici unsurun tek bir kişinin çalışmasına bağlı olduğu hanelerde uygulanacak olan aile sigortası veya buna benzer bir vatandaşlık desteği gibi maddi gelir sağlayıcı politikalar, uzun dönemde hanehalkı gelirlerinde ve harcamalarında düzenli bir istikrar sağlayacak ve yoksulluğun engellenmesinde olumlu bir etki yaratabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2018). Sosyal Devletin Temel Amaçları, Araçları ve Sosyal Devlet Modelleri. C. Can Aktan (Ed.), *Sosyal Devlet, Gelir Dağılım ve Yoksulluk* (30-64). Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. C. Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (1-32). Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2018). Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. C. Can Aktan (Ed.), *Sosyal Devlet, Gelir Dağılım ve Yoksulluk* (236-268). Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2018). Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi. C. Can Aktan (Ed.), *Sosyal Devlet, Gelir Dağılım ve Yoksulluk* (396-408). Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Akyüz, F. (2002). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’deki Gelir Dağılımı Dengesizliği ve Yoksulluğun Boyutlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataç, B. (2006). *Maliye Politikası*. ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 7. Baskı, Eskişehir.
- Beken, H. G. (2006). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blackwood, D. L. ve Lynch, R. G. (1994). The Measurement of Inequality and Poverty: A Policy Maker’s Guide to the Literature. *World Development*, 22(4), 567-578.
- Buğra, A. (2010). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. İletişim Yayınları, 10. Baskı.
- Cafri, R. (2009). *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, M., & Şansel, A. (2015). Yoksulluğun Küresel Boyutları. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 175-200.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, 89-132.
- Çetin, H. (2020). Tüketim Üzerinden Alınan (Dolaylı) Vergiler ve Türkiye Örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 12(1), 19-37.

- Emin, E. (2016). *Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu*. İstanbul: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayınları, Yayın No: 26.
- Erol, N. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Foster, J. ve Sen, A. (1997). *On Economic Inequality* (4th ed.). Clarendon Press.
- Gökçek Karaca, N. ve Gökçek, B. (2014). Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinde Çok Boyutlu Yoksulluk ve İnsani Gelişme. *Paper presented at the International Conference on Eurasian Economies*, Skopje, Macedonia, July 1-2, 2014.
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Şubat.
- Haughton, J. ve Khandker, S. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. The World Bank. (Nr. 48338).
- Jesuit, D. ve Smeeding, T. (2002). Poverty Levels in the Developed World. *Luxembourg Income Study Working Paper Series*, 321, 1-13.
- Karaman, D. (1998). *Yoksulluk ve Ekonomik Eşitsizlikle Mücadelede Negatif Gelir Vergisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartal, N. ve Demirhan, Y. (2014). Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 135-154.
- Kömürcü, M. (2014). *Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Gelir Dağılımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, C. (2019). *Yoksullukla Mücadele Konusunda Bir Öneri: Negatif Gelir Vergisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ravallion, M. (1996). Pro-Poor Growth: A Primer. *World Bank Policy Research Working Paper*, (3242), 1-28.
- Sen, A. (1976). Poverty: An Ordinal Approach To Measurement. *Econometrica*, 44(2), 219-231.
- Sen, A. (2000). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Smith, A. (2014). *Milletlerin Zenginliği* (Çeviri: H. Derin). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Takayama, N. (1979). Poverty, Income Inequality, and Their Measures: Professor Sen’s Axiomatic Approach Reconsidered. *Econometrica*, 47(3), 747-759.
- Todaro, M. P. (1994). *Economic Development*. Fifth Edition, New York: Longman.
- Turhan, S. (1993), *Vergi Teorisi ve Politikası*. Filiz Kitabevi, 5. baskı, İstanbul.
- Türk, T. (2014). *2000 Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, A. (2003). *Maliye Politikası*, Derya Kitabevi, 2. Baskı, Trabzon.
- Uzun, A. (2013). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(2).
- Yar, F. (2015). Türkiye’de Gelir dağılımı & Yoksulluk. *Toplum ve Ekonomi Çalışmaları Merkezi*, 5-30.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 119-144.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.
- World Development Report. (1990). *Poverty*. Oxford University Press.
- İnternet Kaynakları
- OECD Poverty Gap Indicator DATA
<https://data.oecd.org/inequality/poverty-gap.htm> , Erişim Tarihi: 18.03.2024 00.12
- OECD Poverty Rate Indicator <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> Erişim Tarihi 18.03.2024 00.16
- TÜİK 2023 Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713> Erişim Tarihi 20.03.2024 19.46
- TÜİK 2023 Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713> Erişim Tarihi 20.03.2024 19.46
- TÜİK Gelir Dağılım İstatistikleri 2023
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711> Erişim Tarihi 20.03.2024 19.50

TÜİK Gelir Dağılım İstatistikleri 2023
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711> Erişim Tarihi 20.03.2024 19.50